

8.-BIZANZIO'REN JAKINTZA (MILLA URTE)

Ikusi doguz Erroma'ko aginterriaren aunditasuna ta iraupen aundia baiña sartaldean jausi egin zan, basatien eragiñaz, sortaldean, ostera beste milla urte iraun eban.

Bai, zori txarrez, Erroma'ko aginterria zati bi egin zan eta ortik etorri jakon Eleizeari be arazo aundi bat. Egia esan sartaldean aginterri barri bat sotuko da, baiña ori dalata, sortaldeko Eleizea Erroma'kotik banandu egingo da. Dana zatiketa!

Edertiari begira, sartaldean jausi egin zan eta Eleizeak iru gizalditan egin bear izan eban lan basatien artera jakintza sartzen; sortaldean, ostera, erria obeto geratuta egoalako edo, ez zan olakorik jaso. Gaiñera, sortaldean Eleizea ta Aginterria bat egin ziran. An aurretikoak beti izan teokratak, erregea abade dala, orrelan Ejipto'n, Persia'n, Babilonia'n ... Antzera Bizantzio'n be.

Esdestia

Milla urte luze, bete-bete eta aundien aurrean gagoz.

330n. urtean sortu zan Konstantinopla, lenago Bizantzio zana, eta 518n. urtetik 556n. urtera bizi izan zan Justiniano aundia: Agintari bakarra eleizan eta errian, lurraldeak beraganatzen zalea: Afrika'n, Sizilia'n, Italia'n, Kortzega'n, Zerdefña'n, Balear ugarteetan eta Ispania'n bertan egin eban ori.

Iparraldean egozan merobinjioak itzaltasenez begiratzan eutsoen.

Legeak batu eta osotu egin ebazan. Orretan maisua zan bera.

Edertian lanik ederrenak egin ebazan.

Bera zala uste eban munduan Jainkoaren ordezeko.

Baiña ezin menperatu izan ebazan Erroma eta Aita Santua. Teodora bere emazteak ez eban nai ori, gaiñera: Sortaldekoaz asetu zan.

Monofisiten erlejiñoa jakon atsegin: Izate bakara, Jainkoarena, Inperioan be. Baiña il zanean bere amesak jausi egin ziran.

Erakliotarrak dinastia: 610n. urtean sortu zan indartsu. Bear be bai, laster datoz islandarrak eta. Oneik aginterriaren erdia kendu eutsen: Siria, Ejipto, Armenia, Afrika.

Isauritarren dinastia (717-867): Or daukagu III Leon irudi-apurtzaillea. Onek lekaideai indarra kendu gura dautse eta oneik irudi-zaleak ziran, baiña Erroma aserretu jakon Karlomagno'gaz batera, au da enperadore barri sartaldean.

Mazedonitarren dinastia (867-1057): Berreun urtean iraun eban errege-etxe onek eta onena izan zan: I Basilio, Nizeforo, Juan II, Basilio. 1054n. urtean agertu zan Migel Zerulario arroa: Erregeak ipinteko eta kentzeko eskubidea eukala uste eban. Onek zatitu eban Eleizea, erromatik bananduz.

1071n. urtean eraso eben gogor turkoak eta ez eben Konstantinopla bera eskuratu itxas-ontzi onak eukazalako.

Konmenotarren dinastia (1081-XII): Txurkiatarrak gaiñe-gaiñean dauzkez eta Aita Santua beti lagundu naian, baiña ezin. XII gizaldia izan zan azkenengo ona. Gero Latindarren inperioa (1204-1261) sortu eben Kurutzedunak.

Paleologoen dinastia: Guda egin eben 1261n. urtean eta gizaldi bitan izan indartsu.

Azkenean, 1453-05-25'an, egun mingarria, turkoak artu eben Konstantinopla eta erregea, XII Konstantino, gudan il zan.

Jakintza

Baiña goazen jakintza aztertzeraz, auxa dalako gutzat arlorik gurena.

Klasikuen bideak jarraitu eban emen aurrera bizi-bizi eta milla urtean izan zan Europa'ko gauzarik onena, jakintza-arloan.

Erelejiño arloan Patriarkea'k dau indar aundia: 57 metropoli, 49 goigotzain, 514 gotzain eta danen buru, Aita Santuaren antzera, Konstantinopla'ko Patriarkea. Bere gaiñetik ez besterik Basileus baiño.

Monjeak indar aundia euken baiña laterriarentzat arriskugarri ziralakoa zabaldu zan, ondasun aundiak eukezelako, euren ez dan lurgintza txirotu egiten zalako, gudarostea urritu egiten zalako... Ori dala ta, asi ziran VIII gizaldian lekaideak aurrean erabiltea: Irudiak kendu, lekaidetxeak itxi, ondasunak kendu, ezkontzera beartu eta iseka aundiak egin... Lekaidetza galtzea zan elburua, baiña alperrik, eurak sendo jarraitu eben. XII gizaldian lekaideak oitura onak galdu ebazan eta bidelariai lapurretan asi ziran, liburuak saldu egiten ebazan...

Bitartean abadeak ondo konpontzen ziran agintaria-kaz. Migel Zerulario'k dana ankaz gora ipiñi ez ba'eban. Arroa zan, agintari nagusia kendu egin eban, Erromatik Eleizea banandu eban, IX Leon aita Santuaren aldian. Azkenean Agintaria aurka jarri jakon eta martin antzera il zan.

Filosofia-arloan Grazia'ko klasikuak artu ebazan eredu lez, baiña Liburu Santuaren jakituria gaiñeratuta eta eleiz-gurasoen jakituria erriaren barru-barruraino sartzen zala. Sortaldetik datozen bideak be ezagutu ebazan: Persia. Ejipto, Mesopotamia...

Edestia idazten ziran onak, Prokopio ta Menandro nagusi dirala.

Elertia landu eben gerkera batuan baiña ez gauza aundirik. Onein elertia zarratua ta txiroa da.

EDERTIA

Ederti-lanean dira obeak: Grezia (K.a.VI gizaldia), Erroma. Sortaldea (K.a. VIII gizalditik) artu ebezan eredu eta Kristiñau giroa gaiñeratu.

Dana dala, Bizantzio'ko edertia oso bereizia da: Aundikerizalea, apaingarri askoduna, eleizak barrutik dira apainduak, ez ainbeste kanpotik, margo edo kolore askoak. Utsa ezin dabe jazan.

Lanik ederrenak VI gizaldian agertzen dira Justiniano'ren aldian. Esaterako Santa Sofia.

Santa Sofia Eleizea. Konstantinopla'n

Etxegintzan euren artean kupulea (torre-ordezko biribilla) da garrantzitsua. Batzutan aundia (Santa Sofia'n zillak 30 m dauz) eta Atenas'ko eleizan 3 m. baiño ez.

Euren kapitela be bereizia da: azpian landarak baiña egokitu barik, ez korintiko tankera lez, eta gaiñean "zima-zio" esaten jakon txuntxur-erdia buruz bera.

Rabena'n Ostrogodoak asitako San Bital eta San Apolinar biak (Barria ta klasikoa) osotu ebezan.

Rusia'ra be zabaldu zan euren etxegintza X gizaldian.

Bizantzio-Tankekarako kapiela: azpian landarak, gainaen txuntxur-erdia edo "zima-zio" buruz bera.

Reliebeak egiten onak dira eta marfilla be sarri erabiltzen dabe, ederra Maximiano'ren jesarlekua.

Ikonoklastak kalte aundia egin eben; baiña gero barriro sortu ziran eder-lanak.

Mosaikoak egiten be onak dira, erromataren antzera, baiña txiro-aldietan merkeagoak diran freskoak egiten dabez (orman bertan legortu baiño lenago).

Maximiano'ren jesarlekua: marfillezkoa.

Baiña geien ezagutzen diranak ikonoak dira, naiz margo lez naiz gai lez.

IX gizaldi inguruan batez be Bibliak apaintzeko miniatutura politak eta asko egiten dabez.

Euren erder-bidea zabaldu eben Eslaboen artera ta Armenia'ra

Teodora ta Bere ingurukoak: Mosaikoa

Olazar'tar Martin'ek